

Mediacija Lietuvos baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijoje teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje

MANTAS LIESIS
ILONA MICHAILOVIČ

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamos mediacijos baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijoje įgyvendinimo galimybės teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje. Tyrimas apima: 1) pagrindinius konflikto šalių abejojimus, susijusius su dalyvavimu mediacijos procese, nes daug mediacijos procesų neįvyksta dėl konflikto šalių nenoro dalyvauti mediacijoje; 2) mediacijos taikymo pagrindus baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijoje teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje; 3) mediacijos proceso ypatumus teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje. Atliekant tyrimą buvo taikomi sisteminės analizės, lyginamasis metodai, analizuojama mokslinė literatūra, teisės aktai ir teismų praktika. Straipsnyje daug dėmesio skiriama Šiaulių apylinkės teismo sprendimams baudžiamosiose ir administracinių nusižengimų bylose, kuriose taikyta mediacija, nes būtent šio teismo jurisprudencijoje plačiai naudojama mediacijos paslauga atsiradus mediacijos pareigybei Lietuvos probacijos tarnybose.

Kadangi absoliuti dauguma aptartų konflikto šalių abejojimų dėl ginčo sprendimo mediacijos būdu iškyla dėl atitinkamų žinių stokos, tai visuomenės švietimas apie mediaciją turi vykti nuolat įvairių teisinių profesijų atstovų. Tačiau ypatingą vaidmenį šioje srityje reikėtų skirti teisėjams, pirmiausia atsižvelgiant į jų autoritetą baudžiamojoje ir administracinėje justicijoje. Institucinė sąranga, o būtent probacijos tarnybose dirbantys mediatoriai, sudaro galimybes teisėjui į teismą kviešti mediatorius, kaip probacijos tarnybos atstovus, ir išklausus jų bei proceso šalių nuomonės, bylą perduoti mediacijos procesui. Mediacijos metu ne visada galima pasiekti susitarimą, tačiau dėl tarpusavio pagarbos šis instrumentas leidžia konflikto dalyviams kultūringai koegzistuoti ateityje.

Pagrindiniai žodžiai: mediacija, kaltininko ir nukentėjusio asmens abejojimai dėl dalyvavimo mediacijos procese, teisminė bylos nagrinėjimo stadija.

ĮVADAS

Mediacija – tai tarpininkavimas, siekiant nusikalstamos veikos kaltininko ir nukentėjusiojo susitarimo. Tai labiausiai Europos valstybėse prigijęs, daugiausia diegiamas ir taikomas atkuriamojo teisingumo kaip atskiros nusikalstamumo problematikos paradigmos modelis¹.

Lietuvoje atkuriamojo teisingumo ir mediacijos tematika susidomėta XX a. paskutinio dešimtmečio pabaigoje – XXI a. pradžioje, kuomet pasirodė pirmieji Lietuvos teisininkų mokslininkų straipsniai, skirti atkuriamojo teisingumo ir mediacijos problematikai (Michailovič, Bikelis, Čepas ir kt. 2014). Aptariamosios srities įdirbį turėjo ir Lietuvos teisės institutas, subūręs specialistus atkuriamojo teisingumo tyrimams atlikti (Michailovič 2014).

Bet kurio teisinio instituto šaknų galima ieškoti aukščiausioje teisėje – Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (Abramavičius, Jarašiūnas 2004). Susitaikymo (mediacijos) konstitucinis pagrindas – Konstitucijoje įtvirtinti tautinės santarvės ir vienybės principai. Preambulėje lietuvių tauta skatinama siekti tautinės santarvės². 16-asis Konstitucijos straipsnis įtvirtina vieną valstybės simbolių – valstybės himną. Vinco Kudirkos „Tautiška giesmė“ baigiama skatinimu „Vienybė težydi!“.

Lietuvos Respublikos Seimas atkuriamojo teisingumo modelio ir mediacijos diegimą pripažino svarbiu – Lietuvos Respublikos probacijos įstatyme įtvirtinta, kad atkuriamojo teisingumo įgyvendinimo principas yra vienas iš principų, kuriais grindžiamas probacijos vykdymas Lietuvoje³. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, kad nuoroda į atkuriamąjį teisingumą atsirado ir Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso 137 straipsnio 1 dalyje: „Nuteistųjų socialinė reabilitacija grindžiama nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizikos valdymu ir atkuriamojo teisin-

¹ Atkuriamojo teisingumo (angl. *restorative justice*) apibrėžimų daug, jie skirtingi. Tai sparčiai kintantis teisinis reiškiny, per nusikalstamos veikos auką akcentuojantis konfliktą. Svarbiausias atkuriamojo teisingumo sistemos tikslas – nusikalstama veika padarytos žalos ir skriaudos pataisymas arba atlyginimas, ankstesnės padėties, situacijos iki nusikalstamos veikos padarymo atkūrimas.

² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

³ Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108.

gumo įgyvendinimu.⁴ Atkreiptinas dėmesys ir į Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu 2015 m. patvirtintą Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepciją, kurioje nurodoma, kad taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) baudžiamajame procese plėtra galėtų prisidėti prie susitaikymo instituto plėtros⁵. 2017 m. sausio 1 dieną Lietuvoje įsigaliojo Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (toliau – ANK)⁶. ANK 1 straipsnio 1 dalyje kalbama apie siekį „skatinti taikų valstybės ir žmogaus, visuomenės narių sugyvenimą“. ANK 563 straipsnyje bylas nagrinėjantys ir nuobaudas skiriantys subjektai raginami „patraukti kaltuosius asmenis administracinėn atsakomybėn sumažinant valstybės prievartos priemonių naudojimą“.

Daug vilčių mokslininkams ir praktikams, besidomintiems mediacija, teikė 2014–2016 metais vykdytas projektas „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnyboje“, finansuotas Lietuvos Respublikos ir Norvegijos finansinio mechanizmo lėšomis⁷. Buvo sukurta mediacijos paslaugų teikimo sistema, apmokyta nemažai probacijos pareigūnų ir būsimų mediatorių, atrinkti ir įdarbinti kvalifikuoti mediatoriai ir užtikrinta, kad visoje Lietuvos teritorijoje mediacijos paslaugos projekto vykdymo laikotarpiu būtų teikiamos nemokamai⁸.

⁴ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas, 2015 m. birželio 23 d. Nr. XII-1818 // TAR, 2015-07-07, i. k. 2015-11069.

⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“, priimtas 2015 m. rugsėjo 17 d. // TAR, 2015-09-17, Nr. 13939.

⁶ Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas // TAR, 2015-07-10, Nr. 11216.

⁷ Projektas vykdytas nuo 2014 m. spalio 2 d. iki 2016 m. balandžio 29 d. Paruošta 14 mediatorių ir 68 probacijos pareigūnai, galintys taikyti mediaciją, 1011 mediacijos atvejų (iš jų 892 buvo sėkmingi). Plačiau žr.: Mediacija jau Lietuvoje. Prieiga per internetą: <<http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/vapt/mediacija.html>>.

⁸ Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos duomenimis, projektui pasibaigus, 2016 m. gegužės 2 d. – gruodžio 31 d. laikotarpiu probacijos tarnybose 1288 asmenys pasinaudojo mediacijos paslaugomis, įgyvendinti 652 mediacijos atvejai (Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2017-03-30 raštas Nr. 1S-1338 „Dėl statistinės informacijos apie mediacijos instituto veiklą“).

Tarptautiniai standartai⁹, kitų valstybių praktika, taip pat minėto projekto rezultatai rodo, kad mediacijos instituto svarba bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje neturėtų kelti abejonių. Todėl akivaizdu, kad aktualesnis ir svarbesnis klausimas – tai mediacijos instituto baudžiamojoje justicijoje Lietuvoje išlaikymas ir tolesnė jo plėtotė. Pirmieji etapai įgyvendinant mediaciją baudžiamojoje justicijoje Lietuvoje buvo atlikti, t. y. paruošti mediatoriai, sprendžiantys konfliktus, kylančius iš nusikaltamų veikų. „Liko kitas etapas – teisės aktų (būtent Lietuvos Respublikos baudžiamojo ir baudžiamojo proceso kodeksų) pakeitimai nustatant pareigą baudžiamosios justicijos pareigūnams (ikiteisminio tyrimo tyrėjams, prokurorams, teisėjams) pasiūlyti baudžiamojo proceso dalyviams mediaciją, taip siekiant, kad mediacija ne tik būtų aktyviai taikoma po nuosprendžio priėmimo, tačiau taptų atsvara tradiciniam baudžiamajam atsakui“ (Giedrytė-Mačiulienė, Venckevičienė 2016, p. 82–83).

Mediacija baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijoje legitimi *de facto*, o simbolinio mediacijos įteisinimo *de jure* – nėra. Dėl reglamentavimo trūkumo į mediaciją skeptiškai žiūri kai kurios valstybės institucijos¹⁰. Kita vertus, nors mediacijos sisteminio įteisinimo baudžiamojoje justicijoje trūksta, manytina, jei teisėjas yra aktyvus, tai jis ir dabar, pasitelkdamas probacijos tarnyboje dirbančius mediatorius, gali taikyti mediaciją. Pabrėžtina, jog, minėtam mediacijos projektui probacijoje pasibaigus, probacijos tarnybose buvo įsteigtos mediatoriaus pareigybės¹¹. Mediatoriaus paskirtis – teikti mediacijos (atkuriamojo teisin-

⁹ Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 15 d. rekomendacija Nr. R(99)19 „Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“; 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/EU, kuria nustatomi minimalūs nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, kuri keičia Tarybos pagrindų sprendimą 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose, numato nusikaltimų aukų teisę į apsaugos priemones, kai teikiamos atkuriamojo teisingumo paslaugos.

¹⁰ Pavyzdžiui, į policijai siūstą teismo prašymą pateikti atsiliepiamą dėl bylos nukreipimo mediacijos procesui gautas atsakymas, kad kodeksas nenumato galimybės administracinių teisės pažeidimų bylose taikyti mediacijos procesą (Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinio nusižengimo byloje Nr. A2.11.-3092-1002/2016 (teisminio proceso Nr. 4-70-3-01818-2016-1)).

¹¹ Mediatoriaus pareigybės aprašą tvirtina atitinkamos apygardos probacijos tarnybos direktorius savo įsakymu. Šiaulių apygardos probacijos tarnybos direktoriaus 2016 m. balandžio 26 d. įsakymu Nr. V-60 patvirtintas Probacijos skyriaus mediatoriaus pareigybės aprašas.

gumo) paslaugas (3, 4, 6.1 punktai). Viena iš svarbiausių mediatoriams skirtų funkcijų – teisės aktų nustatyta tvarka vykdyti teismų ir prokuratūros pavedimus ir kitų institucijų prašymus dėl mediacijos ar kitų atkuriamojo pobūdžio priemonių taikymo ikiteisminio ar teisminio bylos nagrinėjimo metu. Todėl teisės aktas, steigiantis mediatoriaus pareigybę, bei egzistuojanti mediatorių, probacijos tarnyboje dirbančių pagal darbo sutartį, institucinė bazė leidžia teisėjui į teismo posėdį kviešti mediatorius kaip valstybinės institucijos atstovus. Teisėjas gali nuspręsti, kad bylą mediacijos procesui tikslinga perduoti tiek dėl probacijos tarnybos priežiūros teritorijoje esančių asmenų, tiek asmenų, kurie nėra buvę probacijos tarnybos priežiūroje.

Šiame straipsnyje analizuojamos mediacijos taikymo galimybės Lietuvos baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijoje teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje. Tyrimo laukas apima: 1) pagrindinius konflikto šalių abejojimus, susijusius su dalyvavimu mediacijos procese, nes daug mediacijos procesų neįvyksta dėl konflikto šalių nenoro dalyvauti mediacijoje; 2) mediacijos taikymo pagrindus baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijoje teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje; 3) mediacijos proceso ypatumus teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje. Atliekant tyrimą buvo taikomi sisteminės analizės, lyginamasis metodai, analizuojama mokslinė literatūra, teisės aktai ir teismų praktika. Daug dėmesio skiriama Šiaulių apylinkės teismo sprendimams baudžiamosiose ir administracinių nusižengimų bylose, kuriose taikyta mediacija, kadangi būtent šio teismo jurisprudencijoje plačiai naudojama mediacijos paslauga atsiradus mediacijos pareigybei Lietuvos probacijos tarnybose¹². Tokiu būdu formuojama geroji mediacijos praktika Lietuvoje. Pabrėžtina, kad tai pirmas tokio pobūdžio straipsnis, kuriame pateikti realūs mediacijos Lietuvoje taikymo pavyzdžiai teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje.

¹² Remiantis Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos duomenimis (2017 m. liepos 25 d. raštas Nr. 1S-2880) dėl teismų mediatoriams perduotų atvejų, projekto „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnyboje“ įgyvendinimo laikotarpiu iš teismų gauti: 3 atvejai – iš Vilniaus miesto apylinkės teismo, 2 atvejai – iš Klaipėdos rajono apylinkės teismo ir 8 atvejai iš Šiaulių miesto apylinkės teismo. Po projekto įgyvendinimo 2016 m. gegužės 2 d. – 2017 m. birželio 30 d. laikotarpiu 5 atvejai gauti iš Akmenės rajono apylinkės teismo ir 11 atvejų – iš Šiaulių miesto apylinkės teismo. Sėkmingai taikyti mediaciją Šiaulių apylinkės teisme kvalifikuotai padeda Šiaulių apygardos probacijos tarnybos mediatorės Roberta Petkevičiūtė ir Vaida Petraitytė.

I. MEDIACIJOS PRASMĖ IR PAGRINDINIAI ŠALIŲ ABEJOJIMAI DĖL NUSIKALSTAMŲ GINČŲ SPRENDIMO MEDIACIJOS BŪDU

Mediacija teisėje – tai tarpdisciplininis reiškinys, reikalaujantis tarpdisciplininio požiūrio tiek tyrinėtojų, mėginančių išsiaiškinti šio teisinio instituto problematiką, tiek praktikų, ypač mediatorių, taip pat baudžiamosios justicijos pareigūnų tose srityse, kur mediacija gali būti taikoma. Mediacija – tai „tarpinis“ reiškinys „kryžkelėje“, tiek savo esme, tiek bylų požiūriu. Tai reiškinys, kuriame mediatorius, byloje dalyvaujantys pareigūnai, taip pat mokslininkas tyrinėtojas atsiduria tarp asmenų interesų, jų konflikto sukeltų santykių, bet kartu ir tarp daugelio mokslo disciplinų (Tabernacka 2015, p. 17, 19).

Mediacija – tai kvietimas geranoriškai klausytis, nes mediacijos metu rūpinamasi tuo, kad šalių nuomonės būtų išgirstos. Pabrėžtina, jog nebūtinai per mediaciją turi būti pasiektas susitarimas, sudaryta taikos sutartis. Mediacijos proceso metu galima prieiti išvadą, kad pasiekti susitarimo nepavyks. Tai irgi puikus mediacijos rezultatas, kuomet abi šalys sutinka, kad nuspręsti turi teismas, nes jos nesugeba. Pvz., *Šiaulių apylinkės teismui G. V. pateikė 2016 m. gruodžio 5 d. skundą „Dėl nutarimo nutraukti administracinio teisės pažeidimo bylos teiseną“, kuriuo teismo prašė patraukti E. B. atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 188 straipsnį (savavaldžiavimas) dėl to, kad namuose besilankęs buto savininkas perstumdė baldus, sujaukė lovą, patalus, sumetė rūbus į balkono pusę. Vaiko rūbai, žaislai, čiužinys gulėjo ant žemės, viskas buvo sujaukta. Vonioje buvę rankšluosčiai, chalatai sumesti į dušo kabiną. Nors iš buto niekas nedingo, vagystė neįvykdyta, tačiau padarytas vaizdas pareiškėjai sukėlė didelį stresą. 2017 m. sausio 9 d. teisėjas, byloje užrašydamas rezoliuciją, bylą nukreipė mediacijai. Šiaulių apygardos probacijos tarnybos mediatorės 2017 m. sausio 5 dienos pažyma apie mediacijai nukreiptą atvejį informavo teismą, kad mediacijos procesas nutrauktas, nes G. V. pasirinko konfliktą spręsti teismo pagalba. 2017 m. sausio 26 dieną vykusio teismo posėdžio metu pareiškėja G. V. paaiškino, kad mediatorės siūlė susitaikyti. Skundą ji atsiima. Tokiam sprendimui turėjo įtakos mediacijos procesas. E. B. teisme paaiškino, kad butą ketino*

parduoti, atėjo neturėdamas tikslo suversti, o su tikslu padaryti fotonuotraukas. Iš G. V. jautė pastovų moralinį terorą. Du mėnesius G. V. nemokėjo nuomos, paliko nesumokėtus mokesčius, šuns apgraužtus baldus. Neturi jokių pretenzijų G. V., nes gaila savo laiko, kurį turi gaišti teisme. 2017 m. sausio 26 d. nutartimi Šiaulių apylinkės teismas paliko nepakeistą 2016 m. lapkričio 30 d. Šiaulių apskrities VPK nutarimą, kuriuo administracinio teisės pažeidimo bylos teisena E. B. nutraukta, G. V. atsisakius skundo¹³. Teisėjui, nagrinėjusiam bylą, pritrūko įrodymų, kad pareiškėja, besikreipdama į teismą, piktnaudžiauja savo teisėmis. Nusivylęs liko E. B., kuris gaišo savo laiką tiek mediacijos tarnyboje, tiek teisme. Vis dėlto pasiektas rezultatas – atsiimtas skundas – leidžia daryti išvadą, kad minimaliomis sąnaudomis buvo priimtas teisingas sprendimas: reabilituotas E. B., teisme nebuvo atliekamas įrodymų tyrimas dėl mažareikšmio nuomininko ir nuomotojo konflikto.

Gerai atlikta mediacija visada yra sėkmė, net jei susitarti nepavyko. Mediacija reikalauja brandos, drąsos, autonomijos jausmo ir laisvės nuo baimės, pažeminimo ir paniekos. Mediacija – tai visada kontroliuojamas dialogas, kurio metu pasitelkus susitarimo techniką yra kontroliuojamas užtikrinimas, kad abi šalys girdi ir supranta tą patį, taip pat ir netiesioginio susitarimo metu, kai šalys fiziškai nesusitinka. Galima teigti, kad mediacija padeda atsikratyti savęs kaltinimo komplekso situacijose, kai nusikalstamos veikos auka dėl įvykusio nusikalstamo konflikto ima kaltinti save. Nors tai nėra nei terapija, nei psichoterapija, ji padeda susigrąžinti savo likimo kontrolę (Płatek 2015, p. 105–106). Be to, mediacija suteikia galimybę įveikti įprotį, kad vienintelė teisinga bausmė nusikaltėliui yra jo laisvės atėmimas. Tai yra buvusios sistemos paveldas ir dažnai šiuolaikinės politikos efektas, naudojant baudžiamąją justiciją politiniams tikslams pasiekti.

Mediacijoje kaltininkas neturi prisipažinti savo kaltės, tačiau turi būti sutikimas dėl faktų. Jeigu kaltininkas tvirtina, jog jo nebuvo automobilyje eismo įvykio metu ir jis nevairavo automobilio, mediacija neturi prasmės. Panašiai kaip ir situacijose, kai kaltininkas nesugeba prisiimti atsakomy-

¹³ Šiaulių apylinkės teismo nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-12-1002/2017 (teismo proceso Nr. 4-70-3-03605-2016-7).

bės arba kai nukentėjusysis dėl savo būklės, pvz., dėl baimės, kurią jaučia kaltininkui ir finansinės priklausomybės nuo jo, nesugeba savarankiškai formuluoti reikalavimų ir išreikšti savo valią.

Kaip rodo kitų valstybių, kuriose taikoma mediacija, praktika, mediacijai (atskiroms jos kategorijoms) (Lappi-Seppälä, Storgaard 2015; Michailovič 2014) nėra galutinai pritarta taip pat dėl galimų mediacijos dalyvių abejojimų, susijusių su mediacijos paslauga. Išskirtinos trys pagrindinės galimų mediacijos dalyvių abejojimų grupės (Zienkiewicz 2014, p. 30–41): 1) abejojimai dėl mediacijos proceso, 2) abejojimai dėl mediatoriaus ir 3) asmeniniai abejojimai dėl savęs arba priešingos konflikto šalies. Toliau trumpai aptarsime šiuos šalių abejojimus, nes jų išryškėjimas turėtų padėti mediacijos paslaugos taikymo procese.

1) Šalių abejojimai, susiję su mediacijos procesu:

1. Pirmiausia, kai kurios konflikto šalys bijo dalyvauti mediacijos diskurse, nes mano, jog mediacijos procese jų teisės (o ypač šalių lygybė) nebus atitinkamai ginamos (priešingai nei teismo proceso metu). Tačiau teisių užtikrinimo (apsaugos) būdas ir kokybė mediacijos procese yra konkurencingi teismo proceso atžvilgiu. Esminiai mediacinio diskurso pagrindai – tai savanoriškumas, trečiųjų asmenų galios primesti šalims savo sprendimą nebuvimas ir fundamentali šalių lygybė, visa tai saugo neutralus ir nešališkas mediatorius. Vienas iš elementarių mediatoriaus uždavinių yra lygaus abiejų šalių statuso užtikrinimas (teisių ir pareigų) viso mediacijos proceso metu. Apsaugos funkciją mediacijos diskurse taip pat vykdo kiekvienos šalies galimybė atsakyti mediacijos proceso kiekvienu momentu (angl. *opt out*). „Šalių valia įsitraukti į mediaciją ir joje dalyvauti turi būti susiformavusi laisvai, sąžiningai, be apgaulės ir prievartos. Siūlymas dalyvauti mediacijoje, jeigu jį pateikia profesionalūs baudžiamojo proceso dalyviai (policijos pareigūnai, prokurorai, teisėjai, advokatai, mediatoriai, mediaciją administruojančios institucijos, socialiniai darbuotojai ir pan.), turi būti visapusiškas ir neklaidinantis“ (Simaitis 2014, p. 79).

2. Kai kurios nusikalstamo konflikto šalys baiminasi, kad neturės pakankamai įtakos mediacijos eigai ir rezultatui. Todėl labai svarbu paaiškinti šalims, kad mediacijos diskursas remiasi savanoriškumo, konflikto autonomijos bei šalių sprendimo priėmimo principais. Me-

diacijos procese šalys autonomiškai priima daug sprendimų, pradėdant nuo mediatoriaus pasirinkimo ir pakeitimo, tiesioginės ar netiesioginės mediacijos taikymo iki trečiųjų asmenų (teisininkų, ekspertų) dalyvavimo arba tam tikrų mediatoriaus technikų ir strategijų panaudojimo sprendžiant konfliktą.

3. Kai kurie žmonės, kuriems siūloma mediacijos paslauga, abejoja, kad konflikto sprendimas labai užsitęs laiko atžvilgiu, ypač jei mediacijos procesui šalis skyrė teismas. Reikėtų pabrėžti, kad tokiu atveju svarbu informuoti šalis, kad mediacinio diskurso privalumas yra jo greitumas. Lietuvos mokslininkai net pabrėžia, kad, diegiant mediacijos modelį Lietuvos baudžiamojoje justicijoje, svarbu turėti omenyje, kad reguliuojant mediacijos baudžiamosiose bylose procedūrą nebūtų pagrindo koreguoti baudžiamojo įstatymo nuostatas dėl apkaltinamojo nuosprendžio senaties terminų. „Ar mediacijos proceso metu neturėtų būti stabdomi apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai? Atsakant į šį klausimą reikia turėti omenyje keletą momentų. Pirma, reikia atkreipti dėmesį į BK 95 straipsnyje numatytą apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminų trukmę ir ją palyginti su mediacijai reikalingo laiko trukme. Netgi nesunkiam ar neatsargiam nusikaltimui ištirti baudžiamajame įstatyme yra numatyti 8 metų senaties terminai, apysunkiam nusikaltimui 12 metų, sunkiems ir labai sunkiems nusikaltimams tirti terminai yra dar ilgesni. Tokiame kontekste mediacijai reikalingi vienas, du, rečiau keli mėnesiai neatrodo reikšmingas laiko tarpas. Kalbama apie bylas, kurių aplinkybės yra aiškios, todėl prognozuoti, kad tokioms byloms išnagrinėti gali nepakakti įstatymo numatytų senaties terminų, nėra rimto pagrindo. Labai retai, bet gali pasitaikyti, kad nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės paaiškėja ir ikiteisminis tyrimas pradėdamas likus visai nedaug laiko iki senaties terminų pabaigos. Tačiau ir tokiu išimtinu atveju didelės problemos nebūtų“ (Bikelis, Šneideris, Ušėlė 2014, p. 125).

4. Samprotavimų dėl mediacijos proceso specifikos pabaigoje verta pabrėžti, kad kai kurios šalys baiminasi dalyvauti mediacijos diskurse, nes jo nesėkmės atveju mano nebeturėsiančios šanso pereiti į teisminį ginčo sprendimo kelią. Mediacijos proceso nesėkmės atveju konflikto šalys visada turi galimybę spręsti bylą teisme. Apie tai jos turi būti informuojamos prieš pradėdant mediacijos procesą.

2) Abejojimai dėl mediatoriaus:

1. Šalys gali nesutikti įsitraukti į mediacijos procesą, nes nuogaštuoja dėl mediatoriaus neutralumo / nešališkumo stokos. Pabrėžtina, kad mediatoriaus neutralumo / nešališkumo užtikrinimas nėra lengva užduotis; be abejonės, tai yra postulatas, kurio maksimaliai būtina siekti. „<...> Mediatorius vienodai palaiko abi šalis, vienodai joms abiem tarnauja, nė vienai nesuteikia daugiau palankumo ar pranašumo bei neturi išankstinių nusistatymų nė vienos šalies atžvilgiu. Antra, mediatorius turi turėti pakankamai žinių ir gebėjimų, kad mediacijos (šalių aktyvios į bendradarbiavimą nukreiptos komunikacijos) procesas vyktų rezultatyviai ir sklandžiai“ (Simaitis 2014, p. 84).

2. Kai kurios šalys nusprendžia nedalyvauti mediacijos procese, nes baiminasi dėl tinkamos mediatoriaus kompetencijos. Kartais šis abejojimas būna pagrįstas. Tačiau be jokios klaidos rizikos galima teigti (Zienkiewicz 2014), kad mediacijos efektyvumas vienodai priklauso tiek nuo mediatoriaus asmenybės / talento, tiek nuo: 1) gebėjimų optimaliai organizuoti ir vesti mediacijos procesą; 2) profesionalių žinių ir gebėjimų, ypač teisės, ekonomikos, sociologijos, psichologijos, pedagogikos, etikos, taip pat tarpasmeninės komunikacijos ir retorikos srityse; 3) gyvenimo (ir profesinės) patirties.

3. Be to, kai kurios šalys nusprendžia nedalyvauti mediacijos procese, nes baiminasi, jog šio proceso metu gautą informaciją mediatorius perduos kitiems asmenims. Pabrėžtina, jog „konfidencialumas mediacijos procese laikomas vienu iš svarbiausių visuotinai pripažintų principų. Konfidencialumo garantijos suteikia šalims daugiau laisvės ir drąsos atvirai reikšti mintis, įsitikinimus ir jausmus, neslapukauti, labiau pasitikėti viena kita ir mediatoriumi. <...> Siekiant garantuoti visišką konfidencialumą nustatoma, kad visa informacija, kurią šalys ar mediatorius sužinojo mediacijos metu, negali būti naudojama kaip įrodymai teisme ar kitose ginčų sprendimo procedūrose. Ši nuostata skirta apsaugoti nuo nesąžiningo pasinaudojimo kitos šalies ir mediatoriaus atvirumu, negyvybine pozicija mediacijos metu“ (Simaitis 2014, p. 89–90).

3) Asmeniniai abejojimai dėl savo arba priešingos šalies pozicijos:

1. Kai kurios konflikto šalys bijo įsitraukti į mediacijos procesą, nes baiminasi, jog nesugebės tinkamai jame dalyvauti. Iš esmės baiminama-

si dėl žinių apie mediacijos proceso eigą trūkumo, gebėjimų reikšti savo poreikius, interesus, problemų, susijusių su komunikacija. Tokioje situacijoje šalys turėtų būti informuojamos, kad visą informaciją apie mediacijos procesą joms suteiks nešališkas ir kompetentingas mediatorius.

2. Šalys taip pat gali baimintis, kad kita konflikto šalis vėliau panaudos teisme mediacijos metu jiems tapusią žinoma informaciją. Tačiau būtina pabrėžti, kad mediacijos procese tarpininkauja mediatorius, kuris turi turėti pakankamai žinių ir gebėjimų, kad mediacijos procesas vyktų rezultatyviai ir sklandžiai. „Teisinis saugumas mediacijos proceso metu apima kaltininko ir aukos pagrindinių teisių garantijas. Iš pagrindinių teisių garantijų paminėtinas draudimas dalyvavimą mediacijoje laikyti kaltinamojo kaltės pripažinimu; procesiniams sprendimams, pagrįstiems mediacijos metu pasiektais šalių susitarimais, turi būti suteikiama tokia pati galia kaip ir teismo nutartims ar nuosprendžiams ir jie turi užkirsti galimybę vykdyti pakartotinį persekiojimą (*non bis in idem*)“ (Simaitis 2014, p. 92).

Aptarti pagrindiniai šalių abejojimai dėl nusikalstamų ginčų sprendimo mediacijos būdu rodo, kaip svarbu yra informuoti visuomenę apie mediacijos instituto naudą, skatinant domėtis mediacijos paslauga baudžiamojoje justicijoje.

II. MEDIACIJA LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE JUSTICIJOJE TEISMINĖJE BYLOS NAGRINĖJIMO STADIJOJE

Mediacija gali būti taikoma tiek administracinių nusižengimų teiseje, tiek teismui nagrinėjant baudžiamąsias bylas. Baudžiamoji ir administracinių teisės pažeidimų justicijos grindžiamos viešojoje teisėje dominuojančiu imperatyviniu principu, nustatančiu, kad asmuo, tyčia ar dėl neatsargumo įvykdęs teisės pažeidimą, pasmerkiamas Lietuvos Respublikos vardu. Vis dėlto viešosios teisės šakos pripažįsta dispozityviuosius pradus, kada svarbu – ne pasmerkti ir nubausti, o susitaikyti, tam tikrais atvejais – net atleisti, bendradarbiauti ateityje, išsipareigoti nepažeidinėti teisės aktų. Baudžiamojoje justicijoje dispozityvumo elementų

esama privataus kaltinimo byloje¹⁴, kaltinamajam taikantis su nukentėjusiu asmeniu (BK 38 str.), mažesnio pavojingumo nusikalstamose veikose būtinas nukentėjusiojo ar jo atstovo pagal įstatymą pareiškimas, ir pan.

Baudžiamosiose bylose mediacija gali būti taikoma šiais atvejais:

- 1) teismui nagrinėjant bylas, kai kaltininkas taikosi su nukentėjusiu asmeniu (BK 38 str.), mediatoriai gali padėti jiems susitaikyti;
- 2) teismui nagrinėjant bet kurią kitą baudžiamąją bylą, kai kaltinamasis prisipažįsta iš dalies kaltas ir (arba) kai šalys nesutaria dėl žalos dydžio ir civilinio ieškinio ir (arba) kaltinamąjį ir nukentėjusįjį siejo, sieja ar sies tam tikri socialiniai santykiai. Tačiau pabrėžtina, kad bylos mediacijos procesui perduoti negalima, kai valstybei, savivaldybei, valstybės ar savivaldybės institucijai ar įstaigai padaryta turtinė žala, išskyrus menkavertę žalą. Mediacijos institutas turėtų būti įtvirtintas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Šio reglamentavimo esmė – rezultatyvi mediacija leidžia švelninti kaltinamojo baudžiamąją atsakomybę¹⁵.

¹⁴ Pažymėtina, kad nuo 2017 m. spalio 1 d. privataus kaltinimo instituto baudžiamajame procese nebeliko. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymas // TAR, 2017-07-24, i. k. 2017-12575.

¹⁵ Antai kaimyninėje **Latvijoje** kaltininko ir aukos mediacija baudžiamojoje justicijoje žinoma nuo 2005 m. ir yra įtvirtinta Baudžiamojo proceso įstatyme bei Probacijos įstatyme (Kronberga, Mangule, Sile 2013). **Lenkijoje** mediacija numatyta 1997 m. Baudžiamajame kodekse, taip pat reglamentuota atitinkamomis Baudžiamojo proceso kodekso, Bausmių vykdymo kodekso nuostatomis, kai kuriais teisingumo ministro įsakymais (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny; Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego, aktualna regulacja mediacji w k.p.k. obowiązuje od 1 lipca 2003 r., a została wprowadzona Ustawą z 10 stycznia 2003 r., Nr 17, poz. 155); Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557; mediację wprowadzono na mocy ustawy z 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw Dz. U. Nr 142, poz. 1380, która weszła w życie 1 września 2003 r.); Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 r. w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz. U. z 2003 r., Nr 108, poz. 1020).

Estijoje nuo 2007 m. mediacija baudžiamojoje justicijoje reglamentuojama Baudžiamojo proceso kodekso 203¹ (Baudžiamojo proceso nutraukimas susitaikius) ir 203² str. (Susitaikymo procedūra), vartojamas susitaikymo terminas (angl. *conciliation*) (Code of Criminal Procedure).

R. R. kaltintas tuo, kad 2016 m. gegužės 22 d. sužalojo nukentėjusįjį T. K.¹⁶, o būtent: sudavė vieną smūgį kumščiu nukentėjusiajam T. K. į veido sritį, taip padarydamas nukentėjusiajam T. K. nesunkų sveikatos sutrikdymą sukėlusius sužalojimus – odos nubrozdinimą dešinėje ausyje, dešinės pusės apatinio žandikaulio lūžį, nes dėl apatinio žandikaulio lūžio sutrikdė sveikatą ilgesniam negu 10 dienų laikotarpiui. R. R. teisme savo kaltę pripažino tik iš dalies ir paaiškino, kad T. K. ėjo neblaivus su savo „mergička“. Jis taip pat buvo išgėręs. Pamatė, kad jis tampo dukrą, ir jam pagailo mergaitės, todėl sudavė, trenkė iš kumščio į veidą. Gynė nukentėjusiojo dukterį, tačiau kartu ir nepasirinko tinkamo reagavimo į susidariusią situaciją priemonių. Nukentėjusysis byloje pareiškė 7 000 eurų civilinį ieškinį neturtinei ir 185,17 eurų turtinei žalai atlyginti. Teisėjas savo iniciatyva perdavė bylą mediacijos procesui. Mediacija vyko Šiaulių apygardos probacijos tarnybos patalpose. Pasibaigus mediacijai, teismo posėdžio metu mediatorė pagarsino pažymą apie mediacijai nukreiptą atvejį: mediacijos proceso metu šalys susitaikė ir žadėjo ateityje ginčus spręsti taikiai. Šalys sutarė, jog kaltinamasis atlygins žalą – 500 eurų per vienerius metus. 2016 m. gruodžio 13 d. nuosprendžiu R. R. pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos, kuria buvo kaltinamas, ir teismas skyrė šešių mėnesių laisvės apribojimą, įpareigodamas tęsti darbą arba būti registruotam darbo biržoje; neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistojo priežiūrą vykdančios institucijos leidimo, neuždraudžiant darbo reikalais išvykti į užsienį, prieš tai išvykimo ir grįžimo aplinkybes suderinus su nuteistojo priežiūrą vykdančia institucija; nevertoti psichiką veikiančių medžiagų, alkoholio. Teismas taip pat patvirtino mediacijos proceso metu pasiektą kaltinamojo ir nukentėjusiojo susitarimą dėl žalos atlyginimo.

2017 m. birželio 16 d. Šiaulių apylinkės teismas nagrinėjo Šiaulių apygardos probacijos tarnybos Probacijos skyriaus teikimą dėl laisvės apribojimo bausmės pakeitimo areštu R. R., nes R. R. pažeidinėja skirtą įpareigojimą nevertoti psichiką veikiančių medžiagų, alkoholio. Kitus įpareigojimus vykdo tinkamai. R. R. teismo posėdžio metu paaiškino, kad grįžo draugai iš Anglijos ir „užbaliavojo“. Daugiau nieko nėra prisidirbęs, „biški įkalė“, ir

¹⁶ Šiaulių apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-755-1002/2016 (teismo proceso Nr. 1-01-1-24078-2016-3).

viskas. Paminėjo ir nukentėjusį T. K.: „Viskas normaliai su tuo nukentėjusiuoju, nes gyvename vienas šalia kito.“ Teismas teikimo netenkino, suteikė galimybę nuteistajam R. R. pasitaisyti¹⁷. Galima daryti išvadą, kad mediacija buvo sėkminga ir naudinga. Nors proceso dalyviai – tiek prokuroras, tiek kaltinamasis, tiek nukentėjusysis – į mediaciją žiūrėjo skeptiškai, pasiekti puikūs rezultatai: mediacijos metu šalys sutarė dėl žalos dydžio – vietoj civiliniu ieškiniu prašytos 7185,17 eurų sumos nukentėjusysis sutiko su 500 eurų. Įsipareigojimas konfliktus spręsti taikiai taip pat vykdomas: teikimo nagrinėjimo metu nuteistasis paminėjo nukentėjusį ir paaiškino, kad jų, kaip kaimynų, santykiai normalūs. Nors R. R. kaltę dėl padaryto nusikaltimo pripažino iš dalies, mediacijos proceso metu ir teisme pozicija dėl kaltės nekito, mediacija sudarė galimybes R. R. geriau suvokti savo kaltę, susitarti dėl žalos atlyginimo.

Remiantis aptartais mediacijos pavyzdžiais teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje galima teigti, kad mediacijos paslaugos nauda neabejotinai didelė tiek nukentėjusiajam, tiek kaltininkui ir apskritai baudžiamajai justicijai.

III. MEDIACIJOS GALIMYBĖS ADMINISTRACINIŲ NUSIŽENGIMŲ JUSTICIJOJE TEISMINĖJE BYLOS NAGRINĖJIMO STADIJOJE

Teismas, nagrinėdamas administracinio nusižengimo bylą, privalo būti aktyvus (ANK 567 str. 1 d.). Administracinių nusižengimų teiseje mediaciją teismas šalims gali siūlyti tiek nagrinėdamas administracinio nusižengimo bylą, tiek nagrinėdamas skundą dėl ne teismo tvarka priimto nutarimo administracinių nusižengimų bylose. Pastaruoju atveju mediaciją galima taikyti ne tik teismo, bet ir ne teismo tvarka priėmusios institucijos iniciatyva. Lietuvos Respublikos ANK 625 str. įtvirtina, kad institucija gali visiškai ar iš dalies sutikti su skundu. Vadinasi, jei institucija įžvelgia pagrindų, dėl kurių visiškai ar iš dalies sutiktų su skundu, gali kreiptis į teismą su prašymu perduoti bylą mediacijos procesui. Tačiau

¹⁷ Teikimas Nr. T-384-1002/2017 (Šiaulių apylinkės teismo nutartis baudžiamoje byloje Nr. 1-755-1002/2016, teismo proceso Nr. 1-01-1-24078-2016-3).

bylos mediacijos procesui perduoti negalima, kai valstybei, savivaldybei, valstybės ar savivaldybės institucijai ar įstaigai padaryta turtinė žala, išskyrus menkavertę žalą. Tikslinga byla perduoti mediacijos procesui šiais atvejais:

1) Asmuo kaltinamas padaręs nesunkų, nesudėtingą pažeidimą.

Šiaulių apylinkės teismas nagrinėjo administracinio teisės pažeidimo bylą, kurioje O. I. surašytas administracinių teisės pažeidimų protokolas dėl to, kad 2016 m. liepos 18 d. automobilių aikštelėje būdamas girtas pavogė įvairias daržoves ir vaisius, priklausančias G. P., kurias išmėtydamas ir sumindamas jas sugadino, tuo padarydamas 100 eurų materialinę žalą, kuri neviršija 3 MGL. O. I. teismo posėdžio metu paaiškino, kad pripažįsta, kad pažeidė viešąją tvarką ir buvo girtas, tačiau nepripažįsta, kad įvykdė vagystę. O. I. teisme paaiškino, kad yra matęs, kaip vyksta vagystės, jei vairuotojas neužrakina automobilio durų. O. I. nutarė atlikti „eksperimentą“: sėdėjo ir rūkė, pamatė automobilį, kurio šoninės durys buvo neužrakintos. Tuomet O. I. išėmė keturias dėžes iš automobilio bei padėjo už kito automobilio. Vairuotojas nepastebėjo, kad nėra keturių dėžių.

2016 m. spalio 26 d. vykusio teismo posėdžio metu teisėjas savo iniciatyva nutarė perduoti bylą mediacijos procesui. 2016 m. lapkričio 23 d. Šiaulių apylinkės teisme iš Šiaulių apygardos probacijos tarnybos gautas 2016 m. lapkričio 3 d. susitarimas tarp O. I. ir G. P. Susitarimo sąlygos šios: O. I. atsiprašė G. P. dėl padarytų veiksmų, susitaikė ir įsipareigojo nukentėjusiajai atlyginti 80 eurų iki 2016 m. gruodžio 3 d. Atlyginus žalą, nukentėjusioji įsipareigoja nereikšti pretenzijų O. I. Teismas, atsižvelgęs į O. I. asmenybę – neteistas, galiojančių administracinių nuobaudų neturi, taip pat į pasiektą socialinę taiką – atsiprašymą ir susitaikymą su G. P., – vadovaudamasis Lietuvos Respublikos ATPK 250 str. 1 p., 287 straipsnio 1 dalies 2 punktu bylą nutraukė, nesant administracinio teisės pažeidimo įvykio ir sudėties. Taip pat teismas patvirtino 2016 m. lapkričio 3 d. susitarimą tarp O. I. ir G. P. Proceso šalys nutarimo neskundė. Jis įsiteisėjo 2016 m. gruodžio 20 dieną¹⁸.

¹⁸ Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. A2.2.-2934-1002/2016 (teismo proceso Nr. 4-70-3-02374-2016-9).

Administracinio nusižengimo byloje, kai šalys susitaiko, esant nesunkiam, nesudėtingam pažeidimui, ir išsipareigoja ateityje kilsiančius nesutarimus spręsti taikiai, tikslinga administracinio nusižengimo bylą nutraukti. Bylą teisėjas nutraukia vadovaudamasis ANK 591 str. 1 p. ir 635 str. 1 d. 2 p.: padaryta veika neturi administracinio nusižengimo požymių.

2) Traukiamą atsakomybėn asmenį ir nukentėjusįjį praeityje siejo ar ateityje sies tam tikras ryšys (buvę bendradarbiai, kaimynai, *etc.*).

Šiaulių apylinkės teisme vienu metu buvo gautos dviejų kaimynų administracinių teisės pažeidimų bylos¹⁹. A. J. surašytas administracinio teisės pažeidimo protokolas dėl to, kad 2016 m. liepos 23 d., apie 10.00 val., Šiauliuose, pjaudamas žolę, sugadino D. R. aptveto sklypo tvorą, tuo padarydamas nukentėjusiajai 60 eurų žalą. D. R. protokolas surašytas už tai, kad tą pačią dieną, tuo pačiu laiku, toje pat vietoje išrovė V. J. sodo sklype augančias gėles, tuo padarydama 15 eurų žalą. Į teismo posėdį pakviestos mediatorės sutaikė nesutariančius kaimynus. D. R. atlygino 15 eurų žalą A. J., o pastarasis – 60 eurų. Kaimynai pažadėjo nesutarimus spręsti taikiai. Teismas turėjo pagrindą tikėti nesutariančių kaimynų pažadais, nes administracinių teisės pažeidimų registras rodė, kad nei vienas iš traukiamų atsakomybėn asmenų praeityje nebuvo baustas. Šiaulių apylinkės teismas 2016 m. rugpjūčio 25 d. nutarimais bylas A. J. ir D. R. nutraukė, konfliktavusioms šalims susitaikius.

3) Teisės pažeidimas objektyviai nėra sunkus ar sudėtingas, tačiau subjektyviai jis labai svarbus traukiamam atsakomybėn asmeniui ar nukentėjusiajam.

Šiaulių apylinkės teisme nagrinėta byla, kurioje M. G. skundė Šiaulių apskrities VPK nutarimu skirtą administracinę nuobaudą – įspėjimą²⁰. M. G. nubaustas už tai, kad jis 2016 m. gruodžio 17 d. 5 val. 10 min. Šiau-

¹⁹ Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. A2.2.-3040-1002/2016 (teisminio proceso Nr. 4-70-3-02461-2016-6) ir Nr. A2.2.-3045-1002/2016 (teisminio proceso Nr. 4-70-3-02463-2016-8).

²⁰ Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. II-20-1002/2017 (teisminio proceso Nr. 4-70-3-00006-2017-0).

liuose, Vilniaus g. 204, pasirodė girtas viešoje vietoje, griuvinėjo, negalėjo savarankiškai paeiti, nesiorientavo aplinkoje, tuo įžeisdamas žmogaus orumą ir visuomeninę dorovę (ATPK 178 straipsnio 1 dalis). Įspėjimu nubaustas asmuo – Lietuvos kariuomenės savanoris, tarnybą kariuomenėje vykdantis tryliktus metus. Teisėjas, ruošdamasis bylos nagrinėjimui teisme, į teismo posėdį pakvietė mediatorių. Mediatorius paaiškino apie mediacijos procesą, tačiau M. G. mediacijos atsisakė, pageidavo, kad bylą nagrinėtų teismas. Savo sprendimą motyvavo tuo, kad mediacijos procesas nepavyktų, nes pareigūnai nebuvo geranoriškai nusiteikę, įrašas dėl įspėjimo karininkui nėra palankus. M. G. atsisakius mediacijos, teismas atliko įrodymų tyrimą – apklausė liudytojus, išreikalavo dokumentus, ištyrė kitą bylos medžiagą – ir 2017 m. vasario 20 d. paskelbė nutarimą. Norėtume atkreipti dėmesį, kad nors šioje byloje mediacija ir nepavyko, panašaus pobūdžio bylose ji skatintina, nes nagrinėjami klausimai susiję su subjektyviai jaučiama didele žala, garbe, orumu, pasitikėjimu. Teisingumo vykdymas – grubus ir dichotomiškas (Liesis 2012, p. 311, 320), o mediacijos procesas leidžia atkurti pasitikėjimu grindžiamą socialinę taiką.

4) Proceso šalis (šalys) piktnaudžiauja savo teisėmis ir naudoja teismą kaip asmeninių santykių sprendimo priemonę (pvz., buvę sutuoktiniai nesutaria tarpusavyje ar dėl vaikų priežiūros, vienas kitą skundžia įvairioms valstybės institucijoms, o galiausiai – teismui).

Šiaulių apylinkės teismas nagrinėjo skundą dėl Administracinės komisijos prie Šiaulių miesto savivaldybės tarybos nutarimo, kuriuo L. J. skirta administracinė nuobauda – įspėjimas už pažeidimą, numatytą Lietuvos Respublikos ATPK 188 straipsnyje dėl to, kad ji 2016-10-09, savavališkai nesilaikydama įstatymo nustatytos tvarkos, ginčijamos kitos asmens, nepadariusio esminės žalos kitų piliečių teisėms ir teisėtiems interesams, neįleido D. J. į namus, nedavė jam automobilio ir kitų jam reikalingų daiktų (kompiuterio, žemės sklypo plano, inventorinės bylos ir kt.).²¹ Skundu L. J. prašė panaikinti nutarimą, nurodė, kad tarp jos ir D. J. vyksta skyrybų procesas, kurio metu visi kilnojami daiktai bus padalinti teismo. Taip pat nu-

²¹ Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. II-9-1002/2017 (teismo proceso Nr. 4-70-3-03536-2016-0).

rodo, kad automobilio D. J. nedavė, nes jis praradęs teisę vairuoti. Šiaulių apylinkės teismas 2017 m. sausio 6 d. nutarimu L. J. skundą patenkino ir Šiaulių miesto savivaldybės tarybos nutarimą panaikino, ir administracinio teisės pažeidimo bylą nutraukė, L. J. nepadarius Lietuvos Respublikos ATPK 188 straipsnyje numatyto pažeidimo. Teisėjas, susipažinęs su byla, nusprendė į pirmą posėdį kviesti šalis ir Šiaulių apygardos probacijos tarnybos mediatorius. L. J. į teismo posėdį neatvyko. Teisėjui posėdžio metu pagarsinus gautą papildomą medžiagą apie L. J. sutuoktinį D. J. (yra padaręs dvi nusikalstamas veikas prieš L. J. (BK 140 str. 2 d.), už vairavimą neblaiviam atimta teisė vairuoti transporto priemones), tapo akivaizdu, kad L. J. skundas buvo pagrįstas. Šiaulių miesto savivaldybės atstovė paaiškino, kad Teisės skyrius, prieš skirdamas išpėjimą L. J., šios informacijos neturėjo. Taigi, mediatorių paslaugų šioje byloje neprireikė, tačiau, nagrinėjant sutuoktinių ar buvusių sutuoktinių bylas, tikslinga kviesti mediatorius. Svarbu pabandyti atkurti nors formalią taiką tarp nesutariančių šalių. Paprastai tokius procesus lydi daugybiniai skundai įvairioms valstybės ir valdžios institucijoms. Teisėsaugos institucijos apkraunamos darbu. Užuoat koncentravusios į sunkių, korupcinių, finansinių nusikaltimų tyrimą, priverstos nagrinėti su asmeniniais šeiminiiais santykiais susijusius nesutarimus dėl mažareikšmių tikrų ar tariamų teisės pažeidimų.

Mediacijos funkcijos kur kas platesnės nei administracinių nusižengimų justicijos. Mediacija turi terapinį poveikį, stiprina socialinius ir konfliktų sprendimo įgūdžius. Tai labai svarbu, kai nesutaria artimi ar buvę vienas kitam artimi žmonės, todėl teismas turi skatinti ir bandyti padėti šalims susitarti. Vis dėlto ribos privalo būti aiškios: nustatęs, kad proceso šalis piktnaudžiauja savo teise į teisminę gynybą, teismas turi atsisakyti ją ginti (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnis, ANK 577 str. 3 d. 1 p., 579 str. 2 d. 1 p.). Teismas, nustatęs, kad galimai padarytas administracinis nusižengimas, nutartimi informuoja pareigūnus, turinčius teisę tirti administracinius nusižengimus ir surašyti protokolus, ir įpareigoja juos atlikti tyrimą dėl galimo administracinio nusižengimo.

IV. MEDIACIJOS PROCESO YPATUMAI TEISMINĖJE BYLOS NAGRINĖJIMO STADIJOJE

Mediacijos proceso ypatumams skiriamas didelis dėmesys mokslinėje literatūroje ir praktikoje (Michailovič, Bikelis, Čepas ir kt. 2014). Mediacija – lankstus konfliktų sprendimo būdas, turintis skirtingų formų ir stilių, kuris taip pat labai priklauso ir nuo mediatoriaus darbo stiliaus, jo pasiruošimo ir talento dirbant su konfliktuojančiais žmonėmis. Todėl verta trumpai aptarti mediacijos proceso ypatumus teisminėje bylos nagrinėjimo stadijoje.

Teisėjas bylą perduoti mediacijos procesui gali tiek rengdamasis bylą nagrinėti teisme, tiek pirmame teismo posėdyje, tiek bet kurioje teismo nagrinėjimo stadijoje. Gera tokia praktika, kai teisėjas, susipažinęs su bylos medžiaga, į pirmą teismo posėdį kviečia mediatorius, proceso šalis, institucijos, surašiusios administracinio nusižengimo protokolą, atstovą, o posėdžio metu paaiškina apie mediacijos procesą: mediacijos privalumus, ko šalys gali tikėtis po mediacijos proceso. Šalims sutikus, teisėjas nutartimi bylą perduoda mediacijos procesui. Nutartis perduoti bylą mediacijos procesui – tai sprendimas nukreipti konfliktą kitai institucijai – probacijos tarnybai. Svarbu yra tai, kad popierinė byla, esanti teisme, probacijos tarnybai paprastai nesiunčiama. Teisėjo iniciatyva ar mediatorių prašymu tam tikri dokumentai iš bylos gali būti siunčiami mediatoriams. Pati byla mediatoriams nereikalinga, nes visas bylos aplinkybes, dėl ko nesutaria šalys, mediatoriams papasakoja pačios šalys. Jos papasakoja ne tik bylą, bet ir konfliktinę situaciją lėmusias aplinkybes, kurios paprastai lieka už bylos ribų, bet labai svarbios, jei norima pašalinti ar sušvelninti konflikto priežastis, atkurti tikrą ar bent formalią socialinę taiką.

Mediacija gali vykti teismo patalpose arba probacijos tarnybos patalpose. Paprastai probacijos tarnyba yra tinkamesnė vieta mediacijai. Teisme proceso šalys būna įsitampusios, teismo posėdžio salė nepritaikyta mediacijai. Posėdžio salėje teismas ir proceso šalys aiškiai struktūriškai atskirtos. Priešingai, mediacijai tinkamesnė kamerinė aplinka, apskritas stalas, psichologinis komfortas, įtampos nebuvimas. Teismas daro pertrauką ar atideda bylos nagrinėjimą iki tol, kol bus gauta pažyma iš pro-

bacijos tarnybos apie vykdytą mediaciją. Jei konfliktas nedidelis, ginčo dalykas aiškus, šalys linkusios tartis, mediacija galima ir teismo posėdžio salėje. Tada teisėjas daro pertrauką ir išeina iš salės, o posėdžio salėje lieka bylos šalys ir mediatorius. Baigus mediacijos procesą, teismas grįžta į posėdžio salę ir išklauso mediatorių bei proceso šalių paaiškinimus apie taikytą mediaciją bei pasiektą rezultatą.

Mediacijos proceso metu, dalyvaujant profesionaliam neutraliam mediatoriui, sudaromos palankios sąlygos konfliktui spręsti, nukentėjusiajam ir kaltininkui aktyviai dalyvaujant procese, siekiant išspręsti konfliktą, atlyginti žalą, atkurti taiką.

IŠVADOS

Apibendrinus, kas pasakyta, galima suformuluoti šias pagrindines išvadas:

1. Mediacija nėra teismas ir teismo nepakeičia, kiekvienu konkrečiu atveju dėl galutinio rezultato sprendžia teismas. Mediacijos metu ne visada galima pasiekti susitarimą, tačiau dėl tarpusavio pagarbos šis instrumentas leidžia konflikto dalyviams kultūringai koegzistuoti ateityje.
2. Kadangi absoliuti dauguma aptartų konflikto šalių abejojimų dėl ginčo sprendimo mediacijos būdu iškyla dėl atitinkamų žinių stokos, tai visuomenės švietimas apie mediaciją turi vykti nuolat įvairių teisinių profesijų atstovų, skatinant įsitraukti į mediacijos diskursą. Tačiau ypatingą vaidmenį šioje srityje reikėtų skirti teisėjams, pirmiausia atsižvelgiant į jų autoritetą baudžiamojoje ir administracinėje justicijoje.
3. Nepaisant sisteminio mediacijos įteisinimo trūkumo, Lietuvos teisinė bazė ir dabar sudaro sąlygas aktyviam, kūrybingai aiškinančiam teisę teisėjui baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijoje taikyti mediacijos procesą. Institucinė sąranga, o būtent probacijos tarnybose dirbantys mediatoriai, sudaro galimybes teisėjui į teismą kviesti mediatorius kaip probacijos tarnybos atstovus, ir išklausus jų bei proceso šalių nuomones, būtų perduoti mediacijos procesui.

4. Profesionalaus mediatoriaus pagalbos dėka mediacijos paslauga baudžiamojoje ar administracinių nusižengimų justicijoje gali esmingai prisidėti, rezultatyviai sprendžiant (nusikalstamus) konfliktus. Padedant kvalifikuotam mediatoriui, bendravimo tarp šalių metu vyksta pasidalijimas svarbia abiem šalims informacija, pateikiami savo elgesio motyvai, sumažėja emocinė įtampa, net pasiekiamas tam tikras supratimas, susitarimas, o kartais net ir susitaikymas. Todėl nors mediacija Lietuvos baudžiamojoje ir administracinių nusižengimų justicijose dar tik skinasi kelią, reikia tikėtis, kad šis institutas taps realiuoju Lietuvos baudžiamosios politikos švelninimo instrumentu.

LITERATŪRA

I. Teisės norminiai aktai

- Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014 (1992-11-30).
- Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas // TAR, 2015-07-10, Nr. 11216.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
- Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas, 2015 m. birželio 23 d. Nr. XII-1818 // TAR, 2015-07-07, i. k. 2015-11069.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymas // TAR, 2017-07-24, i. k. 2017-12575.
- Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas // Valstybės žinios, 2012, Nr. 4-108.
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1999 m. rugsėjo 15 d. Rekomendacija Nr. R(99)19 „Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“. Prieiga per internetą: <https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168062e02b>.
- 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/EU, kuria nustatomi minimalūs nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, kuri keičia Tarybos pagrindų sprendimą 2001/220/TVR dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamosiose bylose. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF>>.
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2015 m. rugsėjo 17 d. įsakymas Nr. 1R-268 „Dėl Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo“ // TAR, 2015-09-17, Nr. 13939.

Code of Criminal Procedure of Estonia. Prieiga per internetą: <<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013093/consolide>>.

Kodeks karny. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. // Dz. U. 1997 Nr 88 poz. 553. Prieiga per internetą: <<http://www.lex.pl/akt-prawny/-/akt/dz-u-2016-1137-t-j-u>>.

Kodeks postępowania karnego. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. // Dz. U. z 1997 r., Nr 89, poz. 555. Prieiga per internetą: <<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19970890555>>.

Kodeks karny wykonawczy. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. // Dz. U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557. Prieiga per internetą: <<http://www.lex.pl/akt-prawny/-/akt/dz-u-2017-665-t-j-u>>.

II. Mokslinė literatūra

Abramavičius A., Jarašiūnas E. 2004, 'Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje', *Teisė. Mokslo darbai*, t. 53, p. 7–26.

Bikelis S., Šneideris D., Ūselė L. 2014, 'Mediacija ir baudžiamojo proceso terminai' in Michailovič I., Bikelis S., Čepas A. [et al.] *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje. Lietuvos teisės instituto tyrimai. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla*, p. 120–126.

Giedrytė-Mačiulienė R., Venckevičienė J. 2016, 'Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje', *Teisės problemos*, Nr. 2(92), p. 69–87. Prieiga per internetą: <<http://teise.org/wp-content/uploads/2017/02/Giedryt%C4%97-Ma%C4%8Diu-lien%C4%97-Venckevi%C4%8Dien%C4%97-2016-2.pdf>>.

Kronberga I., Mangule I., Sile S. 2013, *Restorative Justice in Latvia: Advancement, Perspectives and Challenges in Future*. Riga: Providus. Prieiga per internetą: <http://providus.lv/upload_file/Publikacijas/Kriminalt/Restorative_Justice_Latvia_Report.pdf>.

Lappi-Seppälä T., Storgaard A. 2015, 'Nordic Mediation – Comparing Denmark and Finland', *Neue Kriminalpolitik*, 2, p. 136–147.

Liesis M. 2012, 'Baudžiamosios teisėkūros efektyvumo problemos' in *Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos. Liber Amicorum Alfonsui Vaišvilai. Atsakingasis redaktorius D. Beinoravičius*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 295–328.

Michailovič I. 2014, 'Atkuriamojo teisingumo galimybės baudžiamojoje justicijoje' in *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Registrų centras, p. 77–89.

Plątek M. 2015, 'Karnoprawne aspekty mowy nienawiści a mediacja. O możliwości spotkania przeciwnostw' in *Antropologia mediacji*. M. Tabernacka (Red. nauk.). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, p. 105–127.

Simaitis R. 2014, 'Mediacijos samprata ir principai' in Michailovič I., Bikelis S., Čepas A. [et al.] *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje. Šiauliai*, p. 72–96.

- Tabernacka M. 2015, 'Mediacje – między etnocentryzmem dyscyplin a etnocentryzmem jednostek' in Antropologia mediacji. M. Tabernacka (Red. nauk.). Wrocław: Oficyna Wydawnicza Atut, p. 17–34.
- Zienkiewicz A. 2014, 'Główne obawy stron co do rozwiązywania sporów poprzez mediację' in Mediacje w prawie. J. Czapska, M. Szelaż-Dylewski (Red.). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, p. 29–44.

III. Praktinė medžiaga

- Šiaulių apylinkės teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-755-1002/2016 (teismo proceso Nr. 1-01-1-24078-2016-3).
- Šiaulių apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-755-1002/2016 (teismo proceso Nr. 1-01-1-24078-2016-3).
- Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-12-1002/2017 (teismo proceso Nr. 4-70-3-03605-2016-7).
- Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A2.2.-2934-1002/2016 (teismo proceso Nr. 4-70-3-02374-2016-9).
- Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A2.2.-3040-1002/2016 (teismo proceso Nr. 4-70-3-02461-2016-6).
- Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A2.2.-3045-1002/2016 (teismo proceso Nr. 4-70-3-02463-2016-8).
- Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-20-1002/2017 (teismo proceso Nr. 4-70-3-00006-2017-0).
- Šiaulių apylinkės teismo nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-9-1002/2017 (teismo proceso Nr. 4-70-3-03536-2016-0).

IV. Kiti šaltiniai

- Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2017 m. kovo 30 d. Raštas Nr. 1S-1338 „Dėl statistinės informacijos apie mediacijos instituto veiklą“.
- Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos 2017 m. liepos 25 d. Raštas Nr. 1S-2880 „Dėl statistikos duomenų apie mediacijos instituto pateikimą“.
- Mediacija jau Lietuvoje. Prieiga per internetą: <<http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/vapt/mediacija.html>>.

Mediation in Lithuanian Criminal Jurisprudence

MANTAS LIESIS
ILONA MICHAILOVIČ

Summary

The article discusses mediation in Lithuanian criminal and administrative infringement cases. The challenges of mediation are discussed from the perspective of both the first instance judge and leading scholar in the field of mediation in Lithuania. The article analyzes the practical issues of mediation, questions the legal status of mediation in Lithuanian criminal jurisprudence and shows a good practice of mediation in criminal and administrative infringement cases.

Mediation is not the court and does not substitute the court; the final decision is made by the court. Mediation could allow both parties to reach an agreement. However, the victim and the culprit do not always reach for an agreement. It is a beneficial practice in both ways. With the help of a mediator, parties learn how to discuss and hear the other side. It aids in coexisting in non-conflict ways in the future.

Foreign experience reveals the most important doubts in the process of mediation that both the victim and the culprit face. The society lacks information on mediation. A high priority should be given for increasing the awareness of the benefits of mediation. Judges represent an authoritative power of the state and should use it in the reconciliation of conflicting parties.

Lithuanian criminal justice lacks legislation in the field of mediation; however, mediation is de facto possible if the judge is active. Also, mediators who work at the institutions of probation help to legitimize the institute of mediation.